

Ekonomski odnosi u Evropi u svjetlu helsinške konferencije

Vlatko Mileta

Međunarodni ekonomski odnosi bremeniti su mnogim problemima, dilemama i teškoćama. Kao nikad dosad svijet je suočen s potrebom radikalne transformacije postojećih i izgradnjom novih sistema odnosa i veza. U ekonomskoj sferi svijet se nalazi praktički na prekretnici. Ili će nastaviti putem dalje konfrontacije i potenciranja postojećih teškoća ili će pak pronaći nova rješenja, koja će ga dovesti na put međunarodne ravnopravnosti i novih oblika međusobne suradnje.

Suvremeni svjetski trenutak, promatrano na planu ekonomije, karakteriziran je trima različitim procesima. U posljednje vrijeme najznačajniji pečat svjetskim ekonomskim zbivanjima daju zemlje u razvoju svojim zahtjevima i prijedlozima, koji su usmjereni u pravcu temeljite promjene međunarodnih ekonomskih odnosa, međunarodne podjele rada, sistema raspodjele dohotka, odnosa cijena, djelatnost multinacionalnih kompanija, te revizije međunarodnog monetarnog i trgovinskog sistema.¹ S druge strane, svjetska ekonomija i međunarodna ekonomska suradnja pod snažnim su djelovanjem regionalnih ekonomskih zajednica i najrazvijenijih nacionalnih ekonomija, koje još daju ton i tempo međunarodnim ekonomskim zbivanjima. Usporedo s time odvija se i treći proces. Karakteriziran je nastojanjima da se iznađu novi modaliteti u odnosima između država različitih političkih i privrednih sistema i različitog stupnja privredne razvijenosti. Ova kretanja posebno dolaze do izražaja u evropskom ekonomskom prostoru.

Pod utjecajem različitih okolnosti u godinama nakon II svjetskog rata evropski prostor razbijen je na tri ekonomske integracione zajednice — dvije kapitalističkog i jednu socijalističkog svijeta. U okvirima Evropske ekonomske zajednice, Evropskog udruženja slobodne trgovine i Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć našle su se gotovo sve evropske države.

1

Aktivnost zemalja u razvoju odvija se kroz više kanala. S jedne strane, njihove akcije idu preko organa i institucija Organizacije ujedinjenih naroda. S druge strane, izmjena međunarodnog ekonomskog poretka s

njihove se strane inicira i preko konferencija na vrhu nesvrstanih zemalja. Na trećoj strani, izmjena postojećih neravnopravnih ekonomskih odnosa traži se i kroz direktni razgovor s najrazvijenijim zemljama.

Samo su poneke ostale izvan tih integracija, kao na primjer naša zemlja, koja je svojom politikom nesvrstavanja i koegzistencije i svekolikom ekonomskom suradnjom na ravnopravnim osnovama utirala put novim odnosima u Evropi i svijetu.

U okviru Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć objedinjene su socijalističke države Istočne Evrope, a u Evropskoj ekonomskoj zajednici najrazvijenije kapitalističke države Zapadne Evrope. Evropsko udruženje slobodne trgovine formirale su preostale države kapitalističkog Zapada, koje zbog svoje političke neutralnosti nisu htjele ili nisu mogle pristupiti drugim zajednicama. U EFTI su se našle i one države Zapadne Evrope koje Evropska ekonomska zajednica kod osnivanja nije prihvatila.²

Polarizacija evropskih država unutar više ili manje zatvorenih i suprotstavljenih privrednih područja bitno je determinirala ukupne odnose u Evropi ne samo u ekonomiji, već i u politici. Ne iznenađuje stoga da se sve do nedavno ekonomska suradnja između evropskih država pretežno odvijala unutar zatvorenih sistema. Odnosi između država članica različitih regionalnih sistema, posebno u relaciji kapitalističkih i socijalističkih zemalja, svedeni su na neznatnu mjeru. To je čak bio slučaj i s čistom robnom razmjenom.

Pojedinačni pokušaji uspostavljanja tješnjih odnosa između država različitih političkih i privrednih sistema nerijetko su iz političkih razloga sprečavani. U dugotrajnom razdoblju razdvojenosti, bar kad je riječ o Savjetu za uzajamnu ekonomsku pomoć i Evropskoj ekonomskoj zajednici, svaka je integraciona grupacija intenzivno radila na unapređenju ekonomskih i drugih odnosa svojih članica. U tom su vremenu izgradile zasebne mehanizme međusobne suradnje i odredile pravce daljeg razvoja. Kod Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć to je izrada i provođenje »Kompleksnog programa daljeg produbljavanja i usavršavanja suradnje i razvoja socijalističke ekonomske integracije« (prihvaćenog na XXV zasjedanju u Bukureštu, sredinom 1971. godine).³ Kod Evropske ekonomske zajednice to je proširivanje članstva novim državama (Velike Britanije, Danske i Irske),⁴ produbljavanje suradnje i prijelaz sa zajedničkog tržišta i tržišnih tretmana na usklađivanje ekonomskih politika, planiranja, monetarnih problema, stvaranje ekonomskih i političkih nadnacionalnih organa i institucija.⁵ U tom kontekstu posebnu pažnju zaslužuju sporazumi s nekim državama Sredozemlja i putem »Lomske konvencije«⁶ sa znatnim brojem zemalja u razvoju.

2 Detaljnije o tome vidi u mom članku »Ekonomske odnose između država članica Evropske ekonomske zajednice od osnivanja do danas«, Politička misao, 1—2. 1974. i članak »Evropsko udruženje slobodne trgovine«, Politička misao, br. 4, 1974.

3 Kompleksni program vidi u Spoljnopolitičkoj dokumentaciji, br. 5, 1971, str. 409—449. Izvorni tekst u »Pravdi« od 7. VIII 1971.

4 Ugovor o proširivanju EEZ-a vidi u »Vjesniku« od 24. I 1972, str. 1—2.

5 Za ove probleme vidi »Memorandum Komisije Evropskih zajednica Savjetu Evropske ekonomske zajednice«, u »Europa Archiv« od 10. IV 1969.

6 »Lomsku konvenciju« vidi u »Problèmes économiques«, No 1418, od 16. aprila 1975, str. 2 i dalje.

»Kompleksni program« detaljno razrađuje oblike suradnje država članica Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć, suradnju s drugim socijalističkim državama koje nisu članice Savjeta, i suradnju s razvijenim kapitalističkim državama i zemljama u razvoju, na principima miroljubive koegzistencije, ravnopravnosti, uzajamne koristi i suvereniteta. Najveću pažnju posvećuje odnosima svojih članica. Utvrdivši zavidan nivo suradnje, dinamizira je u nekoliko pravaca. Tri su temeljna. Prvo, traži se još tješnje prilagođivanje i optimaliziranje strukture privrede i planiranja. Drugo, formiranje novih i grananje postojećih kooperacijskih veza u temeljnim privrednim granama, tehnici i znanosti. I treće, inzistira se na daljem proširivanju i jačanju međunarodnog socijalističkog tržišta i međusobne razmjene roba.

Provedba »Kompleksnog programa« obilježena je mnogim posebnim sporazumima i pojačanom robnom razmjenom. Razmjena materijalnih vrijenosti i usluga u odnosima između ovih država uvijek je bila visoko zastupljena. Podaci Statističkog godišnjaka Organizacije ujedinjenih naroda pokazuju da članice Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć međusobno realiziraju više od 60 posto svog vanjskotrgovinskog prometa. Opseg razmjene s kapitalističkim državama Zapadne Evrope nije prelazio 5 posto. Stanje nije bilo bolje ni u odnosima s drugim razvijenim državama kapitalističkog svijeta. A između njihovih ekonomskih zajednica sve do nedavno gotovo nikakvih kontakata nije bilo.

U životu Evropske ekonomske zajednice posljednjih godina nekoliko momenata igra vidnu ulogu. Treba prije svega spomenuti da je nakon određenih nesporazuma Zajednica proširena novim državama. Kao i sve druge ekonomske integracije i EEZ je u načelu otvorena ekonomska zajednica. Prema odredbama Rimskog ugovora Zajednici mogu pristupiti i druge države koje to zatraže. Međutim, ta je otvorenost formalnopravnog karaktera. Dovoljno je odbijanje jedne članice i proširivanje se može spriječiti. U stvarnosti gotovo ni jedna evropska ekonomska integracija nije tako zatvorena kao što je Evropska ekonomska zajednica. Nizom mjera carinskog i administrativnog karaktera stvorila je granični zid koji nije bez posljedica na odnose s drugim državama Evrope i svijeta.

Na sadašnjoj fazi razvoja Evropska ekonomska zajednica susreće se i s problemima koordinacije privrednih politika. Ona se tijesno vezuje uz potrebu uspostavljanja monetarne unije. Međusobne carinske probleme Zajednica je odavno riješila. Prema trećima je uspostavila jedinstvenu carinsku tarifu, a od nedavno i jedinstven tretman. Ostala su dakle područja višeg stupnja suradnje. Još je 1969. godine Izvršna komisija u »Memorandumu Savjetu EEZ-a« istakla da »između pojačane koordinacije privrednih politika država članica i stvaranja mehanizma Zajednice za suradnju na području monetarne politike mora postojati tijesna veza.«⁷ Ali ni na jednom području suradnje nema tako kontraverznih stavova kao ovdje.

7
Za monetarne probleme u EEZ-u vidi D. Ladević, »O monetarnoj integraciji u Evropskoj zajednici«, Međunarodni problemi, br. 2, str. 83—105.

Za potrebu uspostavljanja monetarne unije izajsnili su se Savjet ministara i Skupština zajednice.⁸ I pored svih problema u kojem se monetarni sistemi u svijetu nalaze, ovdje je također postignut napredak.

Treća integraciona zajednica u Evropi formirana je i djeluje na najfleksibilnijim osnovama. U pogledu unutrašnje organizacije i oblika suradnje bitno se razlikuje od Evropske ekonomske zajednice i Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć. Nema većih ambicija, osim da olakša i poveća robnu razmjenu između država članica — ukidanjem carina i drugih ograničenja istovrsnog djelovanja. Promatrano s tog stajališta Udruženje je svoju zadaću dobrim dijelom već ispunilo. U međusobnoj razmjeni carine su ukinute istodobno kad i između država EEZ-a. S obzirom na ugovor između Evropskog udruženja slobodne trgovine i Evropske ekonomske zajednice u postupku je ukidanje carina i u odnosima između tih dviju zajednica.

Odnosi između država članica EFTE odvijali su se bez većih potresa, što nije slučaj s drugim dvjema ekonomskim zajednicama. Najveći udarac Udruženju zadalo je istupanje Velike Britanije i Danske. Činilo se da je to kraj njegova djelovanja. Ali našavši se pred ovim problemom preostale članice odlučile su da nastave suradnju i dogovorile su se da čine daljnje napore na uklanjanju neocarinskih barijera u međusobnoj robnoj razmjeni.⁹

U svim tim kretanjima može se uočiti da su paralelno s intenziviranjem suradnje unutar ekonomskih zajednica sve više sazrijevali, zbog razvoja proizvodnih snaga i prodora suvremene tehnologije, uvjeti i misao o nužnosti suradnje između pojedinih zajednica i država, posebno u relaciji između socijalističkih i kapitalističkih zemalja. To je utoliko više izbijalo u prvi plan, ukoliko se na političkom području prevladavala konfrontacija iz hladnoratovskih vremena. Ali i u tom približavanju uočljive su razlike. Naravno, nisu ispoljene u relaciji Evropska ekonomska zajednica prema Evropskom udruženju slobodne trgovine, već u odnosima Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć i Evropske ekonomske zajednice.

Države članice Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć zastupaju koncepciju međudržavne bilateralne suradnje, dok se kod EEZ-a inzistira na uspostavljanju i intenziviranju suradnje između zajednica. Međutim, sretna je okolnost što te razlike u pristupu nisu omele bilateralnu suradnju, kao što nisu ni spriječile prve kontakte između Evropske ekonomske zajednice i Savejeta za uzajamnu ekonomsku pomoć. Iako, kad je riječ o odnosima između zajednica, nisu postignuti nikakvi zapaženiji rezultati, sama činjenica da se u ovim okvirima počelo razgovarati vrijedno je pažnje.

U bilateralnim odnosima između država članica ovih zajednica od 1970. godine uočljiva je nova orijentacija. Političko sporazumijevanje pridonijelo je boljoj ekonomskoj suradnji. Vrlo brzo je povećana robna razmjena. Suradnja je uspostavljena i na drugim ekonomskim područjima,

8
Tekst »Rezolucije Savjeta o postupnom os-tvarivanju privredne i monetarne unije« vidi u Spoljnopolitičkoj dokumentaciji, br. 2, 1971, str. 161—3.

9
Vidi, Z. Rajh, »Bilans i ciljevi EFTA«, Međunarodna politika, br. 493- str. 46. Također, R. Lawniczak, »EFTA a integracija Europe Zahodniej«, Poznan, 1971, str. 147.

u industrijskoj kooperaciji i financijskim sporazumima. U tom su pogledu značajne veze uspostavljene između Francuske, SR Njemačke i Italije sa Sovjetskim Savezom. Pozitivno je i to što su zaključeni za dugoročno razdoblje. Primjera radi spomenimo da su Sovjetski Savez i Francuska sklopili nekoliko sporazuma o bitnim privrednim pitanjima, zajedničkom proučavanju svemira, iskorištavanju atomske energije u miroljubive svrhe, s područja zdravstva, ekologije, itd. Sovjetski organi privredne uprave i krupne zapadno-njemačke firme također su uspostavili značajne kontakte. U zapaženom broju privrednih grana suradnja je već intenzivna. Posebno to vrijedi za kemijsku industriju, strojogradnju i iskorištavanje prirodnih izvora energije. Kooperacijom industrijskih poduzeća SR Njemačke, Francuske i Sovjetskog Saveza u toku je izvođenje programa izgradnje novih automatiziranih kapaciteta teške industrije s programiranim upravljanjem. Ako je suditi po izvještaju sovjetsko-njemačke Komisije za ekonomsku i znanstveno-tehničku suradnju u odnosima između tih država postignut je značajan napredak. U zajedničkom ugovoru se navodi da će te države u međusobnim odnosima nastojati da postignu »najveći mogući nivo svojih ekonomskih odnosa«, te da će posebnu pažnju pokloniti »kreditnim i kooperativnim odnosima«.¹⁰

I suradnja drugih socijalističkih država Istočne Evrope s kapitalističkim zemljama Zapada nije manjeg intenziteta, iako je objektivno Sovjetski Savez iz više razloga daleko zanimljiviji partner. Spomenimo, da je relativno intenzivna suradnja uspostavljena između Poljske i SR Njemačke, Poljske i Italije, između dviju njemačkih država itd.

Sa stajališta evropske konferencije na vrhu može se reći da je 1972. godina značila prekretnicu i da su otada intenzivni naponi za njeno održavanje. Dotadašnji oblici suradnje tome su svakako bitno pridonijeli. Pripremni razgovori o sazivanju Konferencije rezultirali su konkretizacijom pitanja o kojima bi se trebalo izjasniti. Ekonomska pitanja koncentrirana su oko suradnje na području privrede, znanosti i tehnike i očuvanja čovjekove okoline.¹¹ Razumljivo je zašto su od početka ta pitanja relativno najlakše usaglašavana, i zašto je o njima relativno brzo uspostavljen dogovor. U takvoj suradnji obostrani je interes. Države Istočne Evrope neobično su zainteresirane za ekonomsku suradnju s razvijenim kapitalističkim zemljama, zbog vlastitog privrednog razvoja, kao što i razvijene kapitalističke države u takvoj suradnji nalaze sirovine i odušni ventil svojoj proizvodnji i dodatno područje plasiranja kapitala osigurane rentabilnosti.

10

Tekst ugovora o ekonomskoj suradnji između SSSR-a i SR Njemačke vidi u »Vnešnja trgovlja«, br. 8, 1973. Zajednički komunikacije VI sesije Komisije SSSR-a i SR Njemačke o ekonomskoj i naučno-tehničkoj suradnji, »Vnešnja trgovlja«, br. 7, 1976, str. 23. Sporazum o ekonomskoj suradnji Francuske i SSSR-a za period 1975 — 1979. godine, »Vnešnja trgovlja«, br. 3, 1975, str. 55.

11

Usporedi, »Final Recommendation of the Helsinki Consultations«, Helsinki, 1973, p. 10—12.

Međutim, iako je brzo uspostavljen dogovor o tim pitanjima, kod njihova formuliranja ipak su se ispoljavale različitosti. Socijalističke zemlje inzistirale su na uspostavljanju suradnje bez diskriminacionih mjera ekonomskog i administrativnog karaktera. Pri tome su zatražile status »najpovlaštenije nacije« u multilateralnim i bilateralnim odnosima. Kapitalističke države proširivale su to pitanje na sve probleme koji otežavaju međusobnu ekonomsku suradnju. Tu su ispoljeni i njihovi zahtjevi za slobodnijim ulazom privatnog kapitala u ekonomski prostor socijalističkih država. Inzistirale su i na proširenju industrijske kooperacije i pronalazaženja forma i oblika veće prisutnosti krupnih industrijskih firmi u socijalističkim državama.

Ekonomsku problematiku međusobne suradnje između socijalističkih država Istočne Evrope i razvijenih kapitalističkih država Zapadne Evrope neke socijalističke države iscrpno su razradile i ponudile za raspravu. Prijedlogom je zahvaćeno kvalitativno i kvantitativno povećanje robne razmjene, industrijska kooperacija, suradnja na području energetike i prirodnih izvora energije, suradnja u prometnoj oblasti, znanstveno-tehnička suradnja, i suradnja na poslovima vezanim uz očuvanje čovjekove okoline.¹²

Naša je delegacija pored ostalog pokrenula i pitanje ulaganja kapitala u manje razvijene rajone Evrope, što bi objektivno pridonijelo smanjivanju odliva radnika iz tih područja na privremeni rad u razvijene krajeve i države.¹³ Finska je pokrenula pitanje zakonskog ujednačavanja položaja radnika, uključujući i strane radnike u evropskim zemljama, dok je Španjolska pledirala za poboljšanje općeg stanja u kojima žive i rade strani radnici.

Nakon temeljitih rasprava svih ponuđenih prijedloga 8. srpnja 1973. godine prihvaćene su »Završne preporuke« za održavanje Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji. Završnim preporukama razrađena je i procedura daljeg rada na predradnjama koje treba obaviti do održavanja Konferencije.

Pod točkom II »Završnih preporuka« predloženo je državama sudionicama da razmotre pitanja vezana za: međusobnu trgovinu, industrijsku suradnju i projekte od zajedničkog interesa, znanstveno-tehničku suradnju i suradnju na drugim područjima (u prometu, turizmu, migracionim kretanjima radnika i izobrazbi kadrova za različite oblasti ekonomske djelatnosti). Pored toga, ovdje su se našle i dvije značajne preporuke. Prva da treba voditi računa o interesima područja i zemalja u razvoju, i posljedica koje zbog proširivanja suradnje između država sudionica Konferencije mogu nastati u svjetskim ekonomskim tokovima i odnosima. Druga o potrebi da se posveti pažnja odnosima sa zemljama Sredozemlja i njihovoj povezanosti s evropskom ekonomijom i evropskim privrednim kretanjima.

12

Područja ekonomske suradnje vrlo su precizno razradile DR Njemačka i Mađarska u »Zajedničkoj izjavi«. Vidi »Međunarodna žizna«, br. 8, 1973.

13

Pored ovog pitanja naša je delegacija pokrenula i pitanje odnosa evropskih država sa zemljama u razvoju, i problem odnosa razvijenih i nerazvijenih područja u Evropi. Istakla je i problem stranih radnika na privremenom radu u inozemstvu.

Posljednja faza razgovora započela je u Helsinkiju 30. srpnja 1975. godine. »Završni dokument« potpisale su 1. kolovoza 1975. godine trideset i tri evropske države, Kanada i SAD.¹⁴

Ekonomska sadržina »Završnog dokumenta« inicira mnoga pitanja međusobne suradnje evropskih država od presudnog značenja za razvoj njihovih materijalnih proizvodnih snaga, produbljevanje međusobnih odnosa, većeg uvažavanja i tješnjih veza. Ekonomski dio dokumenta sastoji se od šest dijelova, i to: trgovinska razmjena, industrijska suradnja, odredbe o trgovini i industrijskoj suradnji, znanost i tehnika, čovjekova sredina i suradnja u drugim oblastima. Posebni dio posvećen je pitanjima sigurnosti i suradnje u Sredozemlju.

Dijelu »Završnog dokumenta« koji se odnosi na ekonomiju (»ekonomska košara«) prethode uvodne konstatacije, kao što kod svakog dijela susrećemo i opće napomene. U uvjetno nazvanom općem uvodu konstatira se:

— uvjerenje da napori zemalja potpisnica na razvijanju suradnje u spomenutim oblastima pridonose jačanju mira i sigurnosti u Evropi i svijetu u cjelini;

— da suradnja i bez obzira na različitosti u ekonomskim i društvenim sistemima potiče ekonomski i socijalni napredak i poboljšava uvjete života ljudi;

— da se suradnja, imajući u vidu razlike u privrednoj razvijenosti, može razvijati na osnovi jednakosti i uzajamnog zadovoljenja partnera, i na osnovi reciprociteta koji u cjelini omogućuje pravednu raspodjelu koristi i obaveza usporedivog opsega, uz poštivanje bilateralnih i multilateralnih ugovora;

— da će se u međusobnoj suradnji voditi računa o interesima zemalja u razvoju u cjelini svijetu, uključujući i one među zemljama sudionicama, i u tom smislu surađivati na ispunjavanju ciljeva utvrđenih dokumentima OUN-a o tom pitanju, s tim što svaka država sudionica zadržava svoj stav koji je po njima zauzela;

— da će, uviđajući da rastuća ekonomska međuzavisnost u svijetu zahtijeva pojačavanje zajedničkih i efikasnih napora za rješavanje krupnih svjetskih ekonomskih problema (kao što su prehrana, energija, sirovine, monetarni i financijski problemi), raditi na unapređivanju stabilnih i pravednih međunarodnih ekonomskih odnosa, i na kraju uzimaju u obzir napore koje su u krupnim svjetskim pitanjima obavile međunarodne organizacije, te da će iskoristiti mogućnost koje im ove organizacije pružaju, a posebno Ekonomska komisija Ujedinjenih naroda za Evropu.

U kontekstu tih načelnih stavova članice Konferencije prihvatile su niz odredaba vezanih za međusobnu trgovinu. U ovom dijelu ekonomskog

14

Tekst »Završnog dokumenta« na našem jeziku objavljen je u Beogradu 1975, kao brošura pod naslovom »Konferencija o bezbednosti i saradnji u Evropi — »Završni dokument.«

Eksplikacija dogovorenih oblika suradnje između država Evrope, Kanade i SAD daje se prema tom prijevodu.

sadržaja »Završnog dokumenta« porēd općih napomena nalaze se odredbe o poslovnim kontaktima i pogodnostima, ekonomskom i trgovinskom informiranju i unapređenju trgovine. U općim odredba uvida se rastuća uloga međunarodne trgovine u privrednom razvoju i društvenom napretku, i s tim u vezi konstatira da njihova suradnja po osnovi robne razmjene po opsegu i strukturi ne odgovara u svim slučajevima mogućnostima koje pruža sadašnji stupanj njihovog privrednog, znanstvenog i tehničkog razvoja. Stoga se utvrđuje odlučnost da na osnovi modaliteta njihove ekonomske suradnje unaprijede, razvoj međusobne robne razmjene dobara i usluga i osiguraju uvjete koji pogoduju tom razvoju. Status »najpovlaštenije nacije« i postepeno uklanjanje svih vrsta prepreka razvoju trgovine čini se da su takvim trendovima najprimjereniji. Inzistiraju na smanjenju uloge države u vanjskoj trgovini.

U poglavlju »Poslovni kontakti i pogodnosti« zemlje potpisnice se obavezuju na poduzimanje mjera radi daljnjeg poboljšanja uvjeta za razvijanje kontakata između predstavnika službenih organa, radnih organizacija, poduzeća, tvrtki i banaka koje se bave vanjskom trgovinom. One se obvezuju na poduzimanje mjera koje imaju za cilj poboljšanje uvjeta rada predstavnika inozemnih organizacija, poduzeća, tvrtki i banaka koje se bave vanjskom trgovinom, a osobito na:

- pružanje potrebnih informacija, uključujući i informacije o zakonodavstvu i propisima u vezi s otvaranjem i radom stalnih predstavništva spomenutih tijela;

- blagonaklono, koliko je to moguće, razmatranje zahtjeva za otvaranje stalnih predstavništva i biroa;

- pružanje podrške za osiguranje, pod najpovoljnijim uvjetima, smještaja osoba, sredstava komunikacija i ostalih usluga potrebnih za normalno poslovanje, i odgovarajućih poslovnih i stambenih prostorija za funkcioniranje stalnih predstavništva.

Svjesne sve veće uloge privrednog i trgovinskog informiranja u razvoju svjetske privrede države sudionice izražavaju svoju spremnost da poboljšaju kvalitetu, povećaju kvantitetu i opseg odgovarajućih privrednih i administrativnih informacija, kako bi se time omogućila bolja analiza tržišta i izrada srednjoročnih i dugoročnih privrednih i vanjskotrgovinskih prognoza međusobnih odnosa. U tom cilju dogovorile su se da u redovitim vremenskim razmacima objavljuju statističke podatke o proizvodnji, narodnom dohotku, državnom budžetu, potrošnji i produktivnosti, te vanjskotrgovinskih statistika na osnovi usporedivih klasifikacija (podijeljenih prema proizvodima, s naznačenjem opsega i vrijednosti, zemlje porijekla ili odredišta), zakona i propisa koji se odnose na vanjsku trgovinu, informacija koje omogućuju predviđanje razvoja privrede (na primjer, onih koje se odnose na opće usmjeravanje nacionalnih privrednih planova i programa). Osim toga poticat će razmjenu privrednih i trgovinskih informacija posredstvom, gdje to dolazi u obzir, mješovitih komisija za privrednu, znanstvenu i tehničku suradnju, mješovitih i nacionalnih trgovinskih komora i drugih pogodnih tijela. I na kraju, u sklopu Ekonomske komisije za Evropu podržat će izradu studija o mogućnostima za stvaranje

multilateralnog sistema obavještanja o zakonima i propisima koji se odnose na vanjsku trgovinu i njihovim izmjenama i dopunama. U sklopu iste organizacije poticat će rad na usklađivanju statističkih nomenklatura na međunarodnom planu.

U pogledu unapređenja trgovine (materija se razrađuje u posebnom poglavlju istovjetnog naziva) države sudionice priznajući važnost usklađivanja proizvodnje s potrebama inozemnih tržišta poticat će poboljšanje uvjeta za primjenu mjera čija je svrha unapređivanje međusobne razmjene i zadovoljenja potreba korisnika u pogledu uvoznih proizvoda, osobito putem analiza tržišta i progapande, i, ako je to korisno, stvranjem služba za opskrbu, isporuku rezervnih dijelova, servisa za održavanje i obuku potrebnog lokalnog tehničkog osoblja.

Drugi dio »ekonomske košare« »Završnog dokumenta« odnosi se na industrijsku suradnju i projekte od zajedničkog interesa. Polazeći od konstatacije da industrijska suradnja može:

- stvoriti trajne veze i tako pojačati svestranu dugoročnu suradnju;
- pridonijeti privrednom rastu, i ekspanziji i diverzifikaciji međunarodne trgovine i širem korištenju moderne tehnologije;
- voditi uzajamno korisnom iskorištavanju privrednih komplementarnosti boljim korištenjem svih proizvodnih faktora; i
- ubrzati industrijski razvoj svih onih koji sudjeluju u takvoj suradnji, države sudionice izrazile su spremnost i namjeru da potiču razvoj industrijske suradnje među sobom, a preko nadležnih organizacija, poduzeća i trvtki svojih zemalja.

Vodeći računa o privrednoj strukturi i stupnju razvijenosti svojih zemalja, zemlje potpisnice smatraju da se industrijska suradnja može olakšati putem međuvladinih sporazuma i drugih dvostranih i višestranih sporazuma između zainteresiranih strana. A konkretno provođenje industrijske suradnje predviđa se putem ugovora koji se zaključuju između kompetentnih organizacija, poduzeća i trvtki na osnovi ekonomskih mjerila.

Smatrajući da industrijska suradnja obuhvaća razne oblike privrednih odnosa koji prelaze okvir konvencionalne trgovine zemlje sudionice ističu njene konkretne forme. To su zajednička proizvodnja i prodaja, specijalizacija u proizvodnji i prodaji, izgradnja, adaptacija i modernizacija industrijskih poduzeća, suradnja na izgradnji kompletnih industrijskih postrojenja radi dobivanja jednog dijela proizvoda, mješovita društva, razmjena »know-how«, tehničkih informacija, patenata, licenci i zajednička industrijska istraživanja u sklopu konkretnih zajedničkih projekata.

Projektima od zajedničkog interesa posvećuje se posebna pažnja. Naime, ekonomski potencijal i prirodne rezerve omogućuju na ovom području dugoročnu suradnju kako na regionalnom, tako i na subregionalnom planu u realizaciji velikih projekata od zajedničkog interesa, koji objektivno pridonose ubrzanom ekonomskom razvoju zemalja koje u njemu sudjeluju.

U ovom sklopu spominju se dvije bitne grupe područja gdje se ovaj oblik suradnje može ostvariti. To je područje primarnih proizvoda, naročito nafte, prirodnog plina i ugljena, i vađenje i prerada sirovina mineralnog porijekla (naročito rude gvožđa i boksita). Pored toga spominju se mogućnosti suradnje na projektima od zajedničkog interesa u oblasti razmjene električne energije, novih izvora energije (nuklearna energija), u razvoju cestovne mreže, povezivanju plovne mreže i suradnja u oblasti istraživanja i unapređivanja opreme za kombinirani transport i upotrebu kontejnera.

Treći dio razrađuje odredbe koje se odnose na trgovinu i industrijsku suradnju. Tu je dakle riječ o harmonizaciji standarda i tehničkih propisa, arbitraži i posebnim bilateralnim ugovorima.

Problemi nauke i tehnike razrađuju se u četvrtom dijelu. Podijeljen je na nekoliko područja. Posebno se spominju energetika (atomska, sunčana i geotermička), nova tehnologija u korištenju resursa, tehnologija transporta, fizika, kemija, meteorologija i hidrologija, oceanografija, seizmološka istraživanja, istraživanja u oblasti glaciologije, »permafrosta« i problema života u hladnoj klimi, tehnologija računara, komunikacija i informacija, istraživanja svemira, medicina i zdravstvo i istraživanja iz oblasti zaštite i unapređivanja čovjekove sredine.

Forme i metode suradnje koje se ovdje predviđaju su slijedeće:

— razmjena i cirkulacija knjiga, časopisa i drugih znanstveno-tehničkih publikacija i dokumenata između zainteresiranih organizacija, znanstvenih i tehničkih ustanova, učenjaka i stručnjaka iz oblasti tehnologije;

— razmjena i posjeta, i drugi kontakti i neposredne veze između znanstvenika i stručnjaka iz oblasti tehnologije, na osnovi međusobnih sporazuma i drugih aranžmana;

— organiziranje simpozija, seminara i konferencija, tečajeva i drugih međunarodnih i nacionalnih sastanaka znanstvenog i tehničkog karaktera koji obuhvaćaju sudjelovanje stranih znanstvenika i stručnjaka iz oblasti tehnologije;

— zajednička priprema i realizacija programa i projekata od uzajamnog interesa na osnovu konzultacija i sporazuma između svih zainteresiranih; te

— korištenje trgovačkih metoda i kanala za utvrđivanje i prenošenje tehničkih i znanstvenih dostignuća, podrazumijevajući zaključivanja sporazuma o suradnji od uzajamne koristi između firmi i poduzeća u oblastima za koje su se dogovorile međusobno, i provođenje, kad je to pogodno, zajedničkih istraživačko-razvojnih programa i projekata.

Peti dio »Završnog dokumenta«, koji se odnosi na suradnju s područja ekonomije, razrađuje materiju vezanu uz potrebne aktivnosti usmjerene u pravcu očuvanja čovjekove okoline. Saznanje da se mnogi problemi očuvanja čovjekove okoline mogu efikasno riješiti samo širom međunarodnom suradnjom kroz dokumentat potpunoma dolazi do izražaja. Posebno se spominju: borba protiv zagađivanja zraka, vode i mora; korištenje zemlje i zemljišta; čuvanje prirodnih rezervi i same prirode; poboljšanje uvjeta

čovjekove sredine u naseljima; fundamentalna istraživanja, kontrola, predviđanja i procjene promjena u čovjekovoj sredini.

Završni šesti dio razrađuje suradnju u drugim oblastima. Tu se posebno analizira suradnja u oblasti transporta, unapređivanja turizma, ekonomski i socijalni aspekti migracije radnika i obrazovanje radnika u privredi.

Poboljšanje transporta smatra se bitnim uvjetom svekolike druge suradnje. U tom se smislu države potpisnice izjašnjavaju za pojednostavljivanje i usaglašavanje administrativnih formalnosti u oblasti međunarodnog transporta, naročito na granicama. Isto tako izražavaju spremnost da potiču razvoj međunarodnog suhozemnog prijevoza putnika i robe, i mogućnosti odgovarajućeg međusobnog sudjelovanja u takvom prijevozu na osnovu uzajamne koristi.

Svjesne doprinosa međunarodnog turizma jačanju razumijevanja među ljudima, boljem upoznavaju s ostvarivanjima drugih zemalja u raznim oblastima, i ekonomskom, socijalnom i drugom napretku, države se zalažu za produbljavanje suradnje na ovom području. Prije svega poticanjem ostvarivanja zajedničkih turističkih projekata, olakšanjem djelatnosti stranih turističkih agencija i kompanija za prijevoz putnika, razmjenom informacija, poboljšanjem turističke infrastrukture, itd.

Ekonomski i socijalni aspekti migracije radnika prilično su detaljno razrađeni. Konstatirajući da su kretanja radnika migranata u Evropi dosegla velike razmjere i da su značajan ekonomski, društveni i ljudski činilac za zemlje u kojima radnici rade, i za zemlje porijekla radnika, države potpisnice su se složile i u tome da je to izazvalo brojne ekonomske, socijalne, porodične i druge probleme. Radi njihova ublažavanja dogovorile su se:

— da potiču otvaranje novih radnih mjesta u zemljama iz kojih radnici dolaze (naročito ekonomskom suradnjom koja pogoduje tom cilju, a odgovara zainteresiranim zemljama);

— da porade na organiziranijem kretanju radnika;

— da se strani radnici izjednače, koliko je to moguće, u pravima s radnicima zemlje imigracije, i da im se omoguće zadovoljavajući radni, životni i porodični uvjeti.

Uviđajući tijesnu povezanost evropskih država s državama Sredozemlja koje nisu prisustvovala Konferenciji zaključeno je da se potiče uzajamno korisna suradnja u raznim područjima privredne djelatnosti, naročito proširivanjem trgovinske razmjene, ali i drugim oblicima odnosa u području industrije, nauke i tehnologije.

Iscrpno navedene odredbe »Završnog dokumenta« pokazuju nam u kojima se područjima ekonomska suradnja između država Evrope, Kanade i SAD smatra poželjnom. Od Helsinkija do danas prekratko je vrijeme za realizaciju nekih spektakularnih događaja ili projekata. Uostalom u području ekonomije takvi događaji nisu ni mogući. Međutim, aktivnosti koje su ostvarene ipak pokazuju da se ekonomski sadržaj helsinškog sporazuma polako, ali sigurno provodi u djelo. Dva je momenta kod toga potrebno istaknuti. Prvo, još intenzivnije bilateralno sporazumijevanje izme-

đu država različitih političkih i privrednih sistema. Kao što smo vidjeli, relativno intenzivna suradnja ostvarena je još prije Hesinkija. Međutim, helsinški sporazumi dali su tome dodatne impulse. Suradnja u robnoj razmjeni, industrijskoj i finansijskoj kooperaciji, te u izvođenju projekata od zajedničkog interesa vidno je uznapredovala. U kontekstu ovog ne smije se izgubiti iz vida i sporazum naše zemlje s Italijom o graničnim pitanjima, koji ima i ekonomsku sadržinu.¹⁵ Drugo, sve veća uloga Ekonomske komisije Ujedinjenih naroda za Evropu, koja svojim naporima pripomaže izvršavanju helsinškog dogovora.¹⁶ U okvirima ove komisije, ako je suditi po izvještaju njenog izvršnog sekretara, obavljena je ekspertiza praktičnosti multilateralnog sistema objavljivanja zakona i propisa vezanih za vanjsku trgovinu; intenziviran je i proširen rad na usklađivanju statističke nomenklature; objavljen je priručnik za izradu međunarodnih ugovora, proanalizirana je industrijska suradnja; pripremljena je posebna studija o predviđanju utjecaja ekonomskih aktivnosti i tehnološkog razvoja na čovjekovu sredinu; ostvaren je značajan napredak u usaglašavanju i prilagođivanju razlika u zakonima koji se odnose na promet rijekama obuhvaćenih međunarodnom konvencijom.

U cjelini gledano, bar kad je riječ o ekonomskim odnosima, stoji činjenica da je učinjeno manje nego se objektivno moglo učiniti. Suradnja je, naime, još bilateralnog karaktera i pretežno vezana za razmjenu roba. Industrijska i finansijska kooperacija i pored vidnih uspjeha nije se približila objektivnim mogućnostima. Koji su tome razlozi, ostaje da se utvrdi na beogradskom sastanku.¹⁷

15
«Osimske sporazume» vidi u Spoljnopolitičkoj dokumentaciji, br. 5, 1975, str. 381—83.

16
Ekonomska komisija Ujedinjenih naroda za Evropu mnogo se spominje u «Završnom dokumentu». Toj se komisiji povjeravaju mnogi poslovi, ili se pak prihvaća kao pogodan institucionalni mehanizam za rješavanje određenih problema.

17
Janez Stanovnik, izvršni sekretar Ekonomske komisije za Evropu, u intervjuu «Vjesniku» navodi podatak da zemlje Istočne Evrope duguju razvijenim zemljama kapitalističkog svijeta više od 40 mlrd dolara. Možda i u tome treba tražiti razloge usporene realizacije odredaba «Završnog dokumenta». Vidi, «Svijetu je potreban stabilan sistem ekonomskih odnosa», Vjesnik, 20. III 1977, str. 5.

Economic Relations in Europe in the Light of the Helsinki Conference

Summary

Vlatko Mileta

Regarded from an economic angle, the contemporary world is the scene of three different processes. The most powerful impact on world economic trends in recent times has been exerted by the developing countries, through their demands and proposals. They aim at a radical change of international economic relations and thereby also at a change of the existing international division of labour, the system of distribution of revenue, price ratios, the activity of multinational companies, and a revision of the international trade and monetary system. On the other hand, world economy and international economic cooperation are subjected to powerful effects of regional economic groupings and of the most advanced national economies, which still determine the style and the rate of international economic developments. Parallel to these, a third process is occurring. It is distinguished by efforts to devise new modes of relations among states with different political and economic orders and different levels of economic development. This tendency is particularly pronounced in the European economic space.

Due to a series of circumstances, in the years following World War II, the European space was broken into three economic integration communities — two capitalist and a socialist one. Almost all European states joined the European Economic Community, the European Free Trade Association or the Council for Mutual Economic Assistance. Some, though, remained outside these groups, like Yugoslavia, which upheld new relations in Europe and the world by its policy of non-alignment and coexistence and its entire economic cooperation.

The polarisation of European states into more or less contained and antagonistic economic regions lent a strong mark to the entire European relations, not only in economics but also in politics. It is therefore not surprising that until recently

economic cooperation mainly occurred within enclosed regional systems. Relations among states, members of different regional systems, especially between capitalist and socialist countries, were reduced to a minimum. This often applied even to pure commodity exchange.

A new trend in the bilateral relations of the member states of these communities has been notable since 1970. Political rapprochement contributed to improved economic cooperation. Commodity exchange was intensified soon afterwards. Cooperation rapprochement contributed to improved economic cooperation. Commodity exchange was intensified soon afterwards. Cooperation was established also in other economic spheres, in industrial cooperation and financial arrangements. In this context, the links established between France, the Federal Republic of Germany and Italy with the Soviet Union deserve special mention. Another positive trends is that these are all long-term agreements.

From the standpoint of the European summit conference in Helsinki, it can be said that the year 1972 signified a turning point in the efforts to convene it. The preliminary talks produced a list of specific questions on which stands were to be adopted. Economic issues centred around cooperation in economy, science, technology and environmental protection.

The last stage of deliberations began in Helsinki, on 30 July 1975. On August 1st, the Final Act was signed by thirty-three European states, Canada and USA.

The economic content of the Final Act raises numerous issues of mutual cooperation among European states which are of crucial importance for the growth of their material production forces, for better relations, greater respect and closer links. The economic section of the document consists of six parts: trade, industrial cooperation, provisions relating to trade and

industrial cooperation, science and technology, the human environment, and cooperation in other fields. A separate section is devoted to questions relating to security and cooperation in the Mediterranean.

Too little time has elapsed since Helsinki to expect any spectacular events. Indeed, in the economic sphere, such events are even impossible. However, the activities that have taken place since indicate that the economic substance of the Helsinki agreement is being put into effect, slowly but steadily. Two features merit special notice in this context. First, there has been intensified bilateral agreement among states with different political and economic systems, a trend that had appeared even before Helsinki and that has been continued in the form of intensified cooperation in trade, industrial and financial cooperation, and even in the form of joint projects. In this context, the agreement between our country and Italy on some border questions, which also has an economic aspect, merits to be mentioned. Secondly, the growing importance of the UN Economic Commission for Europe has been recorded, an organization which as-

sists in the implementation of the Helsinki agreements. Judging by the report of its executive secretary, ECE has carried out an examination of the practicability of a multilateral system of legislation and regulations relating to foreign trade; work on the coordination of statistical nomenclature was intensified and extended; a manual has been published with guidelines about the formulation of international agreements; industrial cooperation has been analyzed; a special study has been prepared on forecasting the impact of economic activities and technological advancement on the human environment; significant progress has been achieved in coordinating and adjusting differences in the laws dealing with traffic on rivers covered by international conventions.

On the whole, at least as far as economic relations are concerned, it seems that less has been done than could be objectively expected. Cooperation is, namely, still of a bilateral character, predominantly covering trade exchanges. Industrial and financial cooperation have not realized their potentialities. The reasons for this will have to be identified at the Belgrade meeting.